

nr 6 / ZIMA 2006

biuletyn

CZŁOWIEK I DYKTATURA

INSTYTUTU TERTIO MILLENNIO

Dygulska: „Gułag Kima”

Biuletyn Instytutu Tertio Millennio

nr 6 • zima 2006

ukazuje się w formie elektronicznej

Redaktor prowadzący:

Kamil Markiewicz

Współpraca:

Maciej Gnyszka, Krzysztof Wojdyło

Kontakt:

kamil_markiewicz@yahoo.de

ruppaner@wp.pl

Projekt okładki:

Maciej Gnyszka

Projekt logo:

Zofia Zawada

Skład:

Anna Głowała

Korekta:

Beata Marzec

Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść tekstów publikowanych na łamach „Biuletynu”. Wyrażają one wyłącznie opinie ich autorów i nie są w żaden sposób oficjalnym stanowiskiem Instytutu Tertio Millennio.

Hanna Barbara Majewska DROGA PONAD PODZIAŁAMI

Zgorzelec i Görlitz, od dziesiątków lat dwa miasta: polskie i niemieckie, stanowią często – razem bądź z osobna – temat mniej lub bardziej sensacyjnych wiadomości w mediach, mieszkańcy zaś są przedmiotem naukowych lub pseudonaukowych badań i analiz oraz spekulacji i prognoz. Biegnie tędy średniowieczna DROGA KRÓLEWSKA – via regia, służąca kupcom i rabusiom, obrońcom i napastnikom, zdobywcom i uciekinierom, szlak pielgrzymek, wojen i handlu. Poznajmy fragmenty codziennej pracy grupy Europejczyków z obu stron granicznej Nysy.

Jak powstaliśmy?

W latach 1982-89 grupa zgorzeleckich nauczycieli, bankowców i uczniów pod kierunkiem emerytowanej nauczycielki utrzymuje dawne nawiązane w latach 1963-81 kontakty z kulturą Görlitz i odwiedza placówki kulturalne sąsiedniego miasta i kraju. Ogromne trudności tego okresu (granica NRD–PRL była w owym czasie bardzo szczelnie zamknięta) są pokonywane dzięki apolitycznej postawie mieszkańców obu stron Nysy. W 1990 r. młodzież zgorzelecka uczestniczyła w wiecu mieszkańców Görlitz z udziałem kanclerza Kohla przed zjednoczeniem Niemiec, na którym notabene zabrakło niestety zaproszonego na to wydarzenie burmistrza Zgorzelca,

Nawiązane kontakty owocują dalszymi, z których najważniejszym jest przystąpienie w lutym 1991 roku grupy zgorzeleckich uczniów i nauczycieli do stowarzyszenia **v i a r e g i a – Begegnungszentrum e.V. w Görlitz** oraz ich udział w wydawaniu czasopisma **Viadukt**.

Aktywność stowarzyszenia zostaje wyróżniona 22 lutego 1992 roku medalem im. Theodora Heussa – pierwszego prezydenta RFN. Medale otrzymały obie grupy: niemiecka i polska. Napis na nich brzmi: „Za bezprzykładne, a naśladowania godne demokratyczne postawy“ (*für vorbildliches demokratisches Verhalten*). W roku 1993 ten sam medal otrzymała Fundacja Krzyżowa, zaś nagrodę im. Theodora Heussa otrzymał m. in. prezydent Vaclav Havel.

W tym to właśnie okresie odnawiając dawne kontakty i nawiązując nowe nasi członkowie uczestniczyli w wielu historycznych wydarzeniach, włączali się do prac istniejących i brali udział w tworzeniu nowych europejskich i światowych instytucji o celach podobnych do naszych.

Jak działamy?

Członkowie naszego stowarzyszenia uczestniczą w powstawaniu i funkcjonowaniu ośrodków kulturalnych, naukowych, stowarzyszeń i fundacji w kraju i na świecie oraz wspieramy je swą wiedzą i doświadczeniem. Inicjujemy i wspieramy wszelkie działania ekumeniczne, społeczne, kulturalne, oświatowe oraz artystyczne obu naszych miast i krajów; pośredniczymy w kontaktach młodzieży głównie polskiej, czeskiej i niemieckiej z placówkami oświatowymi i kulturalnymi w Europie; służymy pomocą uczniom, studentom, nauczycielom i placówkom w poszukiwaniu tematów, materiałów do prac konkursowych, seminaryjnych, dyplomowych, badawczych z zakresu stosunków polsko-niemieckich, międzynarodowych, z historii, kultury regionu i innych. Członkowie **v i a r e g i a** studiują na uczelniach, współpracują z instytutami i towarzystwami naukowymi, a także publikują w wydawnictwach naukowych w Polsce i w Niemczech.

Główny nasz cel – wspólne poznawanie historii i problemów teraźniejszości oraz przekazywanie zdobytej wiedzy społeczeństwu – realizujemy w kontaktach z instytucjami, stowarzyszeniami, uczelniami, instytutami i grupami z różnych krajów. Koncentrujemy się przy tym głównie na młodzieży oraz jej wychowawcach.

Co udało nam się osiągnąć?

Bardzo intensywny okres działalności naszego stowarzyszenia to pierwsza połowa lat 90. W roku 1991 młodzież obu miast dwukrotnie wspólnie pracowała przy powstawaniu Międzynarodowego Domu Spotkań Młodzieży Krzyżowa. Nawiązaliśmy kontakty z Fundacją Krzyżowa oraz Towarzystwem im. Edyty Stein. Wtedy to grupa naszej młodzieży uczestniczyła w uroczystości podpisywania układu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy (17 czerwca 1991 r.).

W listopadzie 1991 roku 18 uczniów klasy maturalnej Liceum Ogólnokształcącego w Zgorzelcu brało udział w warsztatach w Zittau i Großhennersdorf. Praca ta zapoczątkowała powstanie dwóch ważnych ośrodków: Umweltbibliothek w Zittau oraz Begegnungszentrum w Großhennersdorf, a osobistą korzyścią wszystkich ich polskich uczestników były bardzo dobre wyniki egzaminów z języka niemieckiego zarówno w Liceum, jak i na uczelniach. W tym samym okresie nawiązaliśmy kontakty z Towarzystwami Niemiecko-Polskimi w całych Niemczech.

Młodzież z obu miast pojechała razem na spotkanie Taizé w Budapeszcie, uczestniczyła w przedstawieniach teatralnych, w spotkaniach mieszkańców obu miast, takich jak nocne powitanie mieszkańców Zgorzelca na granicy w chwili zniesienia obowiązku wizowego dla Polaków, coroczna wspólna wędrownia wzdłuż Nysy w dniu 1 września oraz wielu innych.

VIADUKT

W styczniu 1991 roku członkowie **via regia** w Görlitz rozpoczęli wydawanie początkowo miesięcznika, a od sierpnia 1991 roku – dwumiesięcznika w języku niemieckim, który miał szerzyć w naszym regionie wiedzę historyczną, wspierać wzajemne poznanie czterech narodów i przyczyniać się do ich „życia ze sobą” a nie „obok”, czy „przeciw sobie”. Od czerwca 1991 VIADUKT zawierał wkładkę w języku polskim. Zgorzeleccy członkowie **via regia** dostarczali interesujące materiały z Polski, pisali artykuły, tłumaczyli inne i rozprowadzali VIADUKT w szkołach średnich polskiej części regionu oraz na uczelniach Wrocławia, Jeleniej Góry, Legnicy i Zielonej Góry.

Zainteresowanie tego typu czasopismem wśród polskiej studiującej młodzieży było ogromne. Niestety niska cena numerów, mały zbyt w Niemczech i bardzo wysokie koszty druku doprowadziły wydawcę do bankructwa i ostatni numer ukazał się w kwietniu 1992 roku.

Kursy językowe

W 1991 roku w gronie członków i sympatyków **via regia** w Görlitz powstał pomysł stworzenia kursów języków polskiego i niemieckiego, nauczanych równocześnie. Pomysł ten realizowany jest do chwili obecnej. Ma formę spotkań towarzyskich, wspólnych świąt i uroczystości. Miejscem spotkań są restauracje i bary w Zgorzelcu. Uczestnicy to nie młodzież, a osoby dorosłe przeważnie seniorzy

via regia w Polsce

Doświadczenia pierwszego okresu naszej wspólnej działalności skłoniły grupę zgorzelecką członków **via regia** do utworzenia stowarzyszenia zgłoszonego i funkcjonującego w Polsce. 17 września 1993 r. zarejestrowaliśmy stowarzyszenie **via regia – międzynarodowy dialog** w Zgorzelcu. Nasze działania przejawiają się przede wszystkim poprzez stały udział w imprezach ponadgranicznych bliźniaczych miast Görlitz-Zgorzelec, a często również ich współorganizowanie. Główni nasi partnerzy to Städtische Kunstsammlungen, (obecnie Kulturhistorisches Museum), Schlesisches Museum, Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, Evangelische i Katholische Kirche, Stadtarchiv, Artemision e. V. Görlitz, Staatliches Museum für Naturkunde Görlitz oraz Aktionskreis für Görlitz. Aktualnie jednym z takich działań na polu kulturalnym było przygotowanie (w grudniu 2005 r. i styczniu 2006 r.)

wspólnych występów amatorskich chórów kościoła w Markersdorf i św. Bonifacego w Zgorzelcu oraz filharmonii dolnośląskiej z kolędami i mszą pastoralną po obu stronach granicy. Obecnie pomagamy w powtórzeniu tego historycznego koncertu. W kościele św. Bonifacego w Zgorzelcu koncert odbędzie się w styczniu 2007 roku.

Nie ograniczaliśmy się jednak do kontaktów w wymiarze ściśle sąsiedzkim. Nawiązaliśmy kontakt z instytucjami i stowarzyszeniami z innych części Polski i Niemiec, przy czym punkt ciężkości naszej pracy stanowiła współpraca z organizacjami zlokalizowanymi na Dolnym Śląsku oraz na obszarze Górnych Łużyc. Do naszych partnerów należą m. in.: Towarzystwo im. Edyty Stein we Wrocławiu, Fundacja Krzyżowa dla Porozumienia Europejskiego, Szkoła Języka Polskiego i Kultury Polskiej przy Uniwersytecie Wrocławskim, a także Deutsch-Polnische Gesellschaft Sachsen i Sorbisches Institut w Budziszynie. Utrzymujemy ponadto kontakty z wieloma instytucjami publicznymi i niepublicznymi z Polski i Niemiec, takimi jak Fundacja „Pogranicze” w Sejnach, Evangelische Akademie Mühlheim oraz Gemeinschaft für deutsch-polnische Verständigung Münster. Naszymi partnerami są również polskie i niemieckie uczelnie i instytuty naukowe, a także szkoły podstawowe i ponadpodstawowe z Polski i Niemiec.

Kontakty z licznymi instytucjami niemieckimi umożliwiły uczestnictwo zgorzeleckiej młodzieży – wspólnie z młodzieżą niemiecką i czeską – w 47 warsztatach, obozach, wycieczkach szkoleniowych itp. Uczestnikami tych imprez byli z polskiej strony głównie uczniowie Liceum Ogólnokształcącego i Szkoły Podstawowej nr 4. Łącznie w okresie od marca 1994 roku do czerwca 2003 roku w tych międzynarodowych kontaktach brało udział ponad 500 osób.

W latach 1994-98 członkowie **via regia** zorganizowali dla wielu tysięcy młodzieży spotkania z kulturą sąsiadów poprzez oprowadzanie wycieczek szkół zgorzeleckich oraz z ówczesnego województwa jeleniogórskiego po zabytkach, muzeach i obiektach kulturalnych. Görlitz i Górnych Łużyc. Oprowadzaliśmy też niemiecką młodzież z zaprzyjaźnionych szkół oraz instytucji po Polsce. Współpraca z wymienionymi instytucjami umożliwiła też udział studentów oraz nauczycieli ze Zgorzelca w seminariach i różnego rodzaju szkoleniach tematycznych. Ale i mimo zawieszenia działalności stowarzyszenia, jego członkowie nadal organizowali kontakty dzieci przedszkoli i młodzieży szkół miasta i powiatu zgorzeleckiego z placówkami kulturalnymi Görlitz. Najważniejsze obiekty poznawane przez uczestników tych spotkań w latach 2003-2006 to kopia Grobu Świętego, Muzeum Przyrodnicze i Muzeum Śląskie. W tym samym okresie wielokrotnie pomagaliśmy w gromadzeniu materiałów do prac seminaryjnych lub magisterskich studiującej młodzieży.

Wychowawców dzieci i młodzieży zapoznawaliśmy w tym samym okresie natomiast z pomocą Biblioteki Miejskiej oraz Wydziałów Oświaty z historią regionu, z instytucjami, postaciami lat dawnych i ostatnich. Aktualnie uczestniczymy (personalnie) w Projekcie INTERREG III A Regionalnego Urzędu Szkolnego w Budziszynie pod tytułem „Zrozumieć historię – kształtować przyszłość”, obejmującym swym działaniem nauczycieli Saksonii oraz w podobnym (symetrycznym) polskim zgorzeleckim. Efektem końcowym ma być opracowanie podręcznika historii lat 1933-1950 wraz z filmem, na który składają się wywiady z polskimi i niemieckimi świadkami historii.

W dniu 30 listopada 2006 roku odbyła się prezentacja pierwszych wyników z udziałem nauczycieli polskich i niemieckich, świadków historii, uczonych – autorów przyszłego podręcznika przedstawiających uczestnikom spotkania pod dyskusję swe propozycje do tematów. Prezentacja odbyła się w Muzeum Śląskim, a uczestniczyli w niej także minister kultury Saksonii oraz przedstawiciel polskiej ambasady w Berlinie.

Chociaż naszym głównym celem jest praca z młodzieżą i wychowawcami, to nie zaniedbujemy także pracy z seniorami – zarówno na polu charytatywnym, jak i w dziedzinie historii. W tym zakresie naszymi partnerami są i Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej – Oddział w Zgorzelcu, Towarzystwo Bukowińczyków „Bratnia Pomoc” w Lubaniu oraz przymusowi robotnicy, czy więźniowie obozów koncentracyjnych, Sybiracy, a także niemieccy

wysiedleni z zachodnich terenów naszego kraju. Sytuacja materialna i zdrowotna akowców mieszkających w naszym powiecie skłoniła nas do zaangażowania się w konkursie na ponadgraniczny projekt, ogłoszony przez stowarzyszenie „Weiterdenken” fundacji Heinricha Bölla.

Wiosną 1999 roku w Dreźnie otwarto słynną wystawę prywatnego instytutu historycznego z Hamburga „Vernichtungskrieg. Verbrechen der Wehrmacht”. Wystawa była tak licznie odwiedzana, że opłaty za wstęp przyniosły dochód przekraczający znacznie koszt wystawienia. I wówczas ogłoszono konkurs na projekty niemiecko-czeskie i niemiecko-polskie dla wykorzystania tej nadwyżki. Wystawa mówiła o przestępstwach Wehrmachtu tylko w latach 1941-1944. Nasi partnerzy niemieccy z różnych wspólnych działań zapytali nas, czy nie moglibyśmy wskazać grupy polskich poszkodowanych w II czasie wojny światowej, którym można pomóc materialnie, przygotowując projekt do konkursu i wnioskując o jakąś kwotę, która mogłaby wesprzeć schorowanych.

Wybraliśmy żołnierzy AK mieszkających w naszym regionie. Wnioskowaliśmy o 12 tysięcy marek, ale nasz projekt zwyciężył w konkursie jako jedyny i partnerzy niemieccy otrzymali całą kwotę wynoszącą ponad 53 tysiące marek. Kwota ta przekazywana comiesięcznie przez trzy lata służyła na lekarstwa i sanatoria grupie (początkowo) 84 członkom zwyczajnym i podopiecznym Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej powiatu zgorzeleckiego.

Realizacja projektu polega jednak nie tylko na pomocy materialnej. Wspólnie z partnerami niemieckimi zorganizowaliśmy osiem wycieczek w Polsce i w Niemczech do miejsc martyrologii i walk powstańczych, w niektórych z nich, obok akowców i naszych niemieckich partnerów, brali udział uczniowie ze Zgorzelca i Görlitz. Uczniowie ci często pisali prace seminaryjne z historii o naszych żołnierzach AK. W Niemczech spotykaliśmy się z przedstawicielami społeczeństwa, oglądaliśmy wystawy poświęcone Powstaniu Warszawskiemu, byliśmy zapraszani przez biskupów katolickich i ewangelickich. Zaś w Polsce pokazywaliśmy naszym partnerom i przedstawicielom Fundacji im. Heinricha Bölla miejsca uświęcone krwią cywilnej ludności rozstrzeliwanej przez żołnierzy Wehrmachtu i zabijanej na szosach przez niemieckich lotników. A wszystko miało miejsce już we wrześniu 1939 roku.

Zamiast podsumowania

To doprawdy tylko fragmenty naszej dotychczasowej działalności. Niektóre tematy, jak projekt „Żydzi i my”, przybliżanie mieszkańcom postaci Jakuba Böhme, uświadamianie faktu, że mieszkamy na Łużycach oraz tego, że żyją wśród nas mieszkańcy wielu obszarów Polski, Europy i świata, wymagają oddzielnych obszernych opracowań.

Obecnie brak nam mocy organizacyjnych, gdyż upływ lat osłabił bardzo naszą grupę. Dysponujemy jednak dużą wiedzą i chęciami, którymi możemy wspierać osoby gotowe pomóc w odnowieniu stowarzyszenia. Mamy także pomysły na projekty, jakich realizacja potrzebna jest naszemu regionowi. Traktując całą naszą dotychczasową działalność jako „manewry” i „rozpoznanie” poszukujemy „żołnierzy” i „dowódców” do prowadzenia wyjątkowej „pokojoyej ofensywy”

Hanna Barbara Majewska jest emerytowaną nauczycielką matematyki, współzałożycielką Stowarzyszenia „via regia – międzynarodowy dialog”. Pochodzi z Mażowsza. Absolwentka Liceum im. Zygmunta Krasińskiego w Ciechanowie (1948 r.). Od 1949 roku na Dolnym Śląsku. Od wielu lat mieszka w Zgorzelcu.

Kontakt:

**Stowarzyszenie via regia – międzynarodowy dialog
(via regia – dialogue international e. V.)**

ul. Moniuszki 18, 59-900 Zgorzelec

tel./faks: (0-75) 775 22 60

e-mail: hbmajewska@go2.pl